

DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2025-40-13>

УДК 373.5.016:94(477):316.346.2

О. О. НИКОЛАЄНКО,

доктор іст. наук, доцент, проф. кафедри історії України

e-mail: nikolajenkoolga@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2294-4198>Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Алчевських, 29. Харків**ШКІЛЬНА І ГЕНДЕРНА ІСТОРІЯ: РАЗОМ НЕ МОЖНА НАРІЗНО**

Мета проаналізувати можливості залучення досягнень гендерної історії в шкільні курси з історії України, що сприятиме формуванню у учнів уявлення про гендерний вимір історичних процесів й соціальної дійсності, надасть навички критичного й системного аналізу історичних явищ і подій.

Методологія Застосування загальнонаукових принципів аналізу і синтезу поєднується з методами гендерного аналізу, що ґрунтується на запереченні андроцентричності наукового дискурсу як загальноуніверсального, визнає множинність й варіативність впливу історичних подій, явищ і процесів на чоловіків і жінок.

Наукова новизна полягає у встановленні впливу наукових досягнень дослідників гендерної історії на шкільний курс історії, шляхів застосування доробку вітчизняних науковців для формування у школярів навичок критичного осмислення соціальних процесів в минулому. Встановлено, що навчальні тексти, хоч і містять висвітлення окремих питань гендерної історії, не дозволяють прослідкувати тяглість й механізми відтворення гендерної нерівності, лише частково представляють жіночий досвід, формують у учнів спорадичні і не системні знання про механізми соціальної стратифікації і вплив жіноцтва на розвиток суспільства.

В умовах розбудови громадянського суспільства важливим є формування у учнів усвідомлення рівних прав і можливостей всіх громадян, повага до їх прав, визнання верховенства права і гендерної рівності засобами осмислення історії. Текст підручника, що містить таку складову, як гендерний вимір історичних процесів і явищ, допомагає критично осмислювати історичні процеси і формує навички аналізу сучасності.

Висновки: На підставі аналізу висвітлення питань гендерної історії в підручниках з історії для старшої школи встановлено, що гендерна проблематика поступово знаходить своє місце в шкільній історії. В навчальних текстах репрезентовано жіночий досвід завдяки вміщенню усних жіночих спогадів про історичні події, а жіночі постаті представлені біографіями відомих діячок культури та широко застосованими візуальними джерелами. Деякі підручники містять витяги з праць науковців, що працюють в гендерній історії, залучаючи фаховий погляд на окремі проблеми, чи вміщують окремі дефініції, що надає теоретичного характеру аналізованим явищам чи процесам. Однак згадки про жіноцтво є доволі фрагментарними, а уявлення про жінок як окрему соціальну групу – несистемними. Використання жіночих біографій чи особових джерел часто не супроводжуються завданнями щодо розвитку критичного мислення й встановлення глибинних причин гендерної нерівності.

Ключові слова: шкільна історія, гендерна історія, шкільні підручники з історії, біографічна історія.

Як цитувати: Ніколаєнко О. О. Шкільна і гендерна історія: разом не можна нарізно. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: філософські та історичні науки. 2025. Вип. 40. С. 122-129. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2025-40-13>

© Ніколаєнко О. О., 2025

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

In cites: Nikolaienko O. School and gender history: Together cannot be apart. *V. N. Karazin Kharkiv National University Bulletin «History of Ukraine. Ukrainian studies: Historical and Philosophical Science»*. 2025. Issue 40, (122-129), DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2025-40-13> (in Ukrainian)

Одним із завдань шкільної історичної освіти є формування громадянських компетентностей, пов'язаних з ідеями демократії, справедливості і рівності, критичне осмислення подій національної, європейської і світової історії, визнання цінності верховенства права і дотримання принципів гендерної рівності [3].

Сьогодні в програмах з історичної та громадянської освіти та підручниках для старшої школи вже зроблені кроки на шляху подолання андроцентричності історичного наративу. На підставі аналізу змісту шкільних підручників для старшої школи і репрезентацій в них актуальних питань гендерної історії можна встановити, наскільки вони готують учнів до розуміння гендерних проблем сучасності, утверджують ідеї гендерної рівності і толерантності, формують у учнів навички критичного мислення, здатності розуміти загальний хід історичного процесу.

Ці питання вже були у фокусі зацікавлень зарубіжних науковців, які аналізували підручники з історії й робили висновки щодо представлення в них питань жіночої історії [8; 12]. Домаганнями українських феміністичних організацій в шкільних підручниках були поставлені питання гендерного паритету, дискримінації жінок тощо, але залучення досягнень гендерної історії в програму загальної середньої освіти залишається на маргінесі наукового дискурсу. Лише в праці Н. В. Аніщук відбулась постановка проблеми співвідношення гендерної і шкільної історії, накреслені її основні складові [1].

З цією метою було зроблено аналіз репрезентацій в шкільних підручниках жіночих постатей та визначення їх ролі в суспільних процесах, провідних тем й дискурсів, які сприяють усвідомленню жіноцтва як окремої соціальної групи в суспільстві, форми і стратегії подання гендерних питань суспільного розвитку в текстах й запропоновані авторами методи роботи з ними¹⁴ [10]. Виявлені особливості дозволять сформулювати висновки щодо рівня ознайомлення випускників шкіл з внеском жіноцтва в історичний розвиток українського суспільства й усвідомлення існуючих гендерних проблем сучасності.

Навчальні програми з історії України та інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ» наголошують, що мета шкільної історичної освіти – це виховання громадянської свідомості засобами історії, «*прищеплення толерантності до різних поглядів*», «*оволодіння способами розумових дій, необхідних для розуміння минулого, досягнення сучасного і прогнозування майбутнього*» [5].

Залучення гендерного підходу в історичних науках має свою традицію, що, обмежується, зазвичай науковими студіями. Гендерна історія, яка має значний теоретичний потенціал в західній історіографії, утвердилась і в вітчизняних дослідженнях. Праці, присвячені історії жінок, не тільки виводять на сцену історії цю «мовчазну» групу й надають їй слово, а й аналізують суспільно-політичні відносини, за яких стать визначала позиції й можливості в суспільстві [1]. Однак досягнення академічних розвідок не завжди легко впроваджуються в шкільних курсах історії [8; 12]. Низка теоретичних зауваг залишається перед шкільною історією щодо імплементації гендерної проблематики: перевага гендерної чи жіночої, соціальної чи інтелектуальної історій, від яких залежить набір джерел, методів їх інтерпретації тощо. [9, с. 70-72]

Участь українських жінок в історичному розвитку країни представлено в підручниках в декількох вимірах, провідний з яких – біографії відомих осіб, яким присвячений в текстах короткий життєвий нарис і зазначено внесок цієї жінки в історію і культуру. Перш за все, мова йде про ті постаті, чий імена зазначені в навчальних програмах – Олени Теліги, Ліни Костенко,

¹⁴ Список наведених підручників з історії України для 10-11 класу наводиться в списку використаних джерел [9]. По тексту вміщено у дужках прізвища авторів зазначених підручників.

Олени Вітер, Алли Горської, Тетяни Яблонської, Катерини Білокур. Крім зазначених жінок, в підручниках також представлені біографії Олени Степанів (Хлібовська, Власов, Бурнейко), Марії Старицької-Черняхівської (Хлібовська, Бурнейко), Валентини Радзимовської (Власов) та ін. Більшість цих постатей представлені в розділах, присвячених вивченню розвитку культури, а в навчальній програмі зазначено, що учні повинні «уміти характеризувати їх творчий доробок». Треба віддати належне, що громадська діяльність цих та інших жінок, таких як Софії Галечко чи Зузани Гінчанки (Мудрий), також отримала висвітлення в окремих підручниках.

Однак варто звернути увагу на незначний відсоток представлених біографій, що справляє враження про їх «випадковість» [12, с. 79], або як зазначає Філіпп Манг «коли жінки «входять» в текст, вони діють як зломщиці, це чимось нагадує чортика з табакерки, яку одразу ж потому зачиняють» [8, с. 358]. Зрозуміло, що незначна кількість жінок на сторінках історичних праць спричинена «білими плямами» стосовно їх участі в публічній сфері і перепонами, які унеможливлювали кар'єри у вищих ешелонах влади й робили шанси впливати на події «великої» історії примарними. Тим більш цінними і вагомими видаються ті сфери діяльності, які надають можливість представити участь в них жінок. Серед них - дисидентський рух, де жінки відігравали значну роль. В кращому випадку, крім зазначеної біографії Ліни Костенко, зустрічається перерахування прізвищ Оксани Мешко, Ніни Строкатої (у шлюбі – Караванської), Михайлини Коцюбинської, Надії Світличної тощо. Їх життя, сповнене боротьби з режимом, присвячене протидії владі і підтримці однодумців, заслуговує на те, щоб ознайомити учнів з роллю жінок в громадському опорі. Біографії цих жінок також важливі в руслі нових підходів до біографічних студій в гендерній історії. Як зазначає Француза Тебо «біографії можуть стати «полігоном експериментування» [13]. Життєписи дисиденток дозволять окреслити ще один засадничий чинник історичного процесу: взаємовплив людини і суспільства, коли особа стає суб'єктом історії, а обрані нею стратегії життєвого шляху здатні накреслювати нові вектори й співвідношення взаємовідносин особи і влади. Безсумнівно і значення цих постатей у протистоянні з імперією, що дозволить усвідомити альтернативні, жіночі, способи антиколоніальної боротьби.

Фактично у вітчизняній історії ХХ ст. не представлено жодної жінки-науковиці, хоча науковий доробок Катерини Ющенко, Наталії Полонської-Василенко, Олени Казимирчак-Полонської, Наталії Осадчої-Янати, Ніни Вірченко, Олени Апанович та інших заслуговує не тільки на їх згадування, але й може стати для багатьох дівчат прикладом застосування власного інтелектуального потенціалу [14, с. 58-123]. Такі життєписи здатні долати пануючі стереотипи, згідно яких «свободу, прогрес, культуру, діяльність було породжено, виражено, розвинено чоловіком, ідентифіковано з чоловіками, тоді як жінкам припадає пасивність робіт і днів» [12, с. 77].

Жінки як соціальна група з'являються на сторінках підручників в розділах, що присвячені вивченню соціально-демографічної ситуації в країні. Для першої практичної роботи в 10 класі запропоновано використати візуальні й текстові джерела для дослідження питання «Жінки, діти, біженці, військовополонені у війні». У подальшому саме перекази жінок (усні свідчення) будуть чи не провідними у вивченні тем колективізації, Голодомору, окупаційного режиму на території України. Спогади жінок стануть вагомим свідченням злочинів проти людства, емоційно представляючи людський вимір історичних подій – жахів примусової праці, вигнання й депортацій, виживання в умовах війни, голоду, розрухи. Використання жіночих свідчень спричинено їх більшим поширенням, оскільки жінки свідки й учасниці драматичних подій ХХ ст. в силу певних демографічних причин здебільшого є основними респондентками істориків [6, с. 157].

«Жіночий погляд» представлених джерел, на підставі якого учні повинні проаналізувати повсякденність, не завжди видається комплексним. Так, жіночі спогади майже не використовуються при вивченні тем індустріалізації, або періодів 1950-1980-х рр. Лише в окремих випадках запропоновано в практичній роботі порівняти заробітні плати в таких «жіночих» професіях, як гардеробниця чи працівниця музею, з посадовими окладами «ректорів» чи начальників цехів (Хлібовська), чи оплату праці в сільській місцевості доярки і

в місті робітника заводу. Такі завдання є важливими і цінними, оскільки провокують сумнів у задекларованій рівності радянського суспільства і спричиняють пошук причин соціальної диференціації.

На жаль, аналітичні завдання, що дозволяють побачити проблеми у гендерному розподілі ринку праці є лише винятком. Поширеними питаннями після ознайомлення з текстами усних свідчень жінок є завдання на розуміння й аналіз інформації (за таксономією Блума) – поясніть?, що спільного?, визначте причини?, порівняйте тощо. Мета використання таких джерел – показати долю окремих суспільних груп в часи соціальних потрясінь – революцій, війн, геноциду, а не представити власне особливості переживання жінками цих карколомних соціальних процесів. Жінки виступають лише представницями інших соціальних груп – селян, депортованих, оstarбайтерів, ударників, містян, а не виступають як представниці групи «жінки».

Важливим фактором формування толерантності є розуміння внеску інших етносів в українську історію. На прикладах біографій окремих громадських діячів можна прослідкувати особливості розвитку тієї чи іншої етно-національної групи в ХХ ст., її взаємопов'язаність з українським соціумом. Провідними темами, що висвітлюють життя етносів в новітній історії пов'язані, в основному, з травматичними подіями, якими є чистки і терор за «національною» ознакою в 1930-х рр., міжнаціональні конфлікти, почасти спричинені чи підбурювані політикою панівних режимів, депортації, утиски національних прав в 1950-1980-х рр. Однак крім зазначених складних питань, наголошено на спільній долі українців та інших етносів, прикладах взаємопідтримки й добросусідства в часи випробувань. В підручниках є нариси про Мустафу Джемільова, Генріха Алтуняна, Амет-Хан-Султана та інших чоловіків, які є гордістю як своєї національної групи, так і українського народу. Прикладів життєписів жінок інших етносів, які доклались до розбудови держави, як от Наталія Оржевська Харитина Пекарчук, Цецилія Клафтен, Аніфе Боданинська, на жаль в підручниках не представлено.

Аналіз жіночих спогадів для аналізу повсякденності добре ілюструє вади радянської економіки – наявність дефіциту, черги, низький рівень побутового обслуговування населення, але при цьому випадає з поля зору такі суспільні явища, як «подвійне навантаження» жінок, що спричинено пануючими стереотипами про домашню працю і виховання дітей як суто жіночі «справи», «скляна стеля», що характеризує неспроможність жінок здійснювати кар'єру із-за виконання материнських функцій та «традиційних» жіночих занять по підтримці функціонування домашнього господарства й піклування про близьких тощо. Окремі приклади порівняння чоловічих і жіночих зарплат чи посад, які традиційно обіймають представники різних статей (нянечки в лікарнях і депутати, прибиральниці і управлінський корпус будь-яких закладів) змальовують лише фрагментарно гендерну стратифікацію. Для *«набуття системних знань про факти, події, явища, тенденції в Україні і світі....»*, що є завданням шкільних курсів з історії, вбачається важливим введення різних стратифікаційних категорій для розуміння функціонування ієрархій. Усвідомлення нерівності, що викликано різними «маркерами» як от стать, релігія, вік, соціальне походження, може стати запорукою формування навичок системного аналізу суспільного ладу.

Жіночі спогади, в більшості випадків, використовуються як джерела, що вимагають опрацювання під час вивчення окремих тем чи виконання практичної роботи. При цьому можуть бути використані як свідчення пересічних мешканок, так і відомих діячок – Іванни Блажкевич (Мудрий), Наталії Полонської-Василенко, Ольги Басараб (Хлібовська) та ін. Важливість даного підходу важко переоцінити, позаяк учні знайомляться з текстами, що відображають «жіночий» погляд на світ, знайомляться з видатними представницями громадськості та їх інтерпретацією окремих історичних подій. Текст джерел супроводжується запитаннями, які вимагають осмислення текстів, а іноді й обговорення в групі, що тільки підвищує роль жінок та їх досвіду у сприйнятті історичних подій, в осмисленні і оцінці історичних явищ і процесів. До того ж, такі особові свідчення знаних громадських діячок чи представниць культури є симптоматичним для сучасного етапу гендерних досліджень, де фокус переміщується із «приватного до публічного», в епіцентрі наукових зацікавлень –

індивідуальні життєві траєкторії, що стають частиною загально соціальних тенденцій [13; 8, с. 359].

Значимість і важливість жінок, їх праці й значного внеску зазначені у всіх підручниках при вивченні таких тем, як тилове виробництво в часи II світової війни чи роки повоєнної відбудови. Майже всі автори підкреслюють, що жінки стали опорою своїх родин як в умовах окупації, так і в евакуації, а також, що саме вони відроджували повоєнне сільське господарство. Жінки військовослужбовиці, а саме – жіноча чота Легіону УСС також зустрічається в текстах підручників. Натомість про участь жінок в бойових діях II світової війни чи національного підпілля текстової інформації майже немає, хоча в науковій літературі ця тематика представлена [2; 4; 7]. Ця прогалина не дозволяє встановити спадкоємності в сучасних суспільних процесах, оскільки сьогодні десятки тисяч жінок в лавах сил оборони захищають країну. Тому варто представити не тільки досвід «жертв» війни, а й активних борчинь – медсестер, жінок-військовослужбовиць, розвідниць тощо [11].

Візуальні джерела з жіночими постатями широко представлені в підручниках з історії. На документальних світлинах учні бачать жінок-колгоспниць і містянок, трудівниць на заводах і оstarбайтерок, жінок у чергах, на робочому місці, під час навчання і на дозвіллі. Крім того, жінки різноманітно представлені на радянських плакатах. Такі образи, що повинні візуально продемонструвати повсякденність, викликають широкий спектр емоцій, від співчуття до захоплення зображеними жінками. Головна їх вада – у відсутності критичних запитань до вміщених зображень, які лише підтверджують текстову інформацію і не слугують джерелом для аналізу соціального становища жінок й усвідомленню на цій підставі висновків щодо їх ролі і значення в суспільстві, а отже, потреби в зміні соціального статусу. За висловом Ф. Манга, підписи мають узагальнювальний і розпливчастий характер, а сама візуальна частина «німа і полишена на розсуд читача» [8, с. 392].

Безсумнівно позитивним явищем є запровадження в підручниках думок науковиць, які працюють в царині гендерної історії (М. Байдак, К. Кобченко О. Мовчан тощо). Так використання в підручнику М. Мудрого витримки із праці К. Кобченко, де характеризується «формальна рівноправність» чоловіків і жінок в радянському соціумі, розкриває усвідомлення механізмів впровадження ідеології емансипації радянської жінки. В підручнику авторства Даниленка В. М. надається поняття «фемінізація окремих професій», що закладає бачення комплексного характеру професійної сегрегації жіноцтва і розуміння витоків гендерного розподілу ринку праці. Запровадження термінології, що пояснює функціонування суспільного ладу, де внесок жінок не оцінений справедливо і об'єктивно, надає можливість учням критично аналізувати існуючий суспільний устрій, є запорукою формування громадянської позиції.

Отже, на сторінках підручників для старшої школи з історії України висвітлюються окремі питання гендерної історії. Біографії видатних жінок, усні свідчення, візуальні джерела отримали широке відображення практично у всіх підручниках. Однак більшість джерел розрахована на емоційне сприйняття жіночих образів і не ставить за мету проаналізувати існуючий соціальний устрій. Попри зазначені досягнення, серед яких уведення окремих понять, критичні запитання до джерел і виокремлення жіноцтва як окремої категорії населення при вивченні деяких тем, внесок жінок у розвиток українського суспільства часто представлений спорадично й незначно, що, вимагає подальшого опрацювання виявлених проблем.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє, що конфлікту інтересів щодо публікації цього рукопису немає. Крім того, автор повністю дотримується етичних норм, включаючи плагіат, фальсифікацію даних та подвійну публікацію. Цей матеріал ніде не друкувався раніше і на сьогоднішній день не поданий в жодне інше видання.

Список використаної літератури

1. Аніщук Н. В. Зв'язок гендерної історії та історії України. *Вчені записки ТНУ імені В. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2023. Т. 34. № 1. С. 300-304.

2. Байдак М. Війна як виклик і можливість. Українки в роки Першої світової війни. Львів, 2021. 320 с.
3. Державний стандарт профільної середньої освіти. (25. 07.2024 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-п#Text> (Дата звернення 23.03.2025)
4. Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства. Зб. наук. праць. К, 2015.
5. Історія України. Всесвітня історія. 6-11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (Дата звернення 06.07. 2023)
6. Кісь О. Р. Голодомор крізь призму жіночого досвіду виживання. *Українські жінки в горнилі українізації*. Харків, 2017. С. 156-176.
7. Коваль Р. Жінки у визвольній війні. Історії, біографії, спогади 1917-1930. Київ, 2020. 432 с.
8. Манг Ф. Чи позначені гендером підручники історії. *Про рівність статей*. Збірник. Пер. з фр. під заг. ред. О. Хоми. Київ, Альтпрес, 2007. С. 350-367.
9. Перо М. Як писати історію жінок: розповідь про одну з французьких спроб. *Про рівність статей*. Збірник. Пер. з фр. під заг. ред. О. Хоми. Київ, Альтпрес, 2007. С. 60-74.
10. Підручники: Власов В. С. Історія України. Рівень стандарту. 11 клас. Київ: Літера ЛТД, 2019; Гісем О. В. Історія України. Рівень стандарту. 11 клас. Харків: Ранок, 2019; Даниленко В. М. Історія України. Рівень стандарту. 11 клас. Київ: Генеза, 2019; Мудрий М. М. Історія: Україна і світ. Рівень стандарту. 11 клас. Київ: Генеза, 2019; Сорочинська Н. М. Історія України. Рівень стандарту. 11 клас. Київ: Навчальна книга-Богдан, 2019; Струкевич О. К. Історія України. Рівень стандарту 11 клас. Київ: Грамота, 2019; Хлібовська Г. М. Історія України. Рівень стандарту. 11 клас. Київ: Астон, 2024. Бурнейко І. О. Історія України. Рівень стандарту 10 клас. Київ: Астон, 2018; Власов В. С. Історія України. Рівень стандарту. 10 клас. Київ: Літера ЛТД, 2018; Гісем О. В. Історія України. Рівень стандарту. 10 клас. Харків: Ранок, 2018; Даниленко В. М. Історія України. Рівень стандарту. Київ: Генеза, 2019; Мудрий М. М. Історія: Україна і світ. Рівень стандарту. 10 клас. Київ: Генеза, 2018; Пометун О. І. Електронний додаток до підручника Історія України. Рівень стандарту 10 клас. Київ: УОВЦ «Оріон», 2018; Пометун О. І. Історія України. Рівень стандарту 10 клас. Київ: УОВЦ «Оріон», 2018; Сорочинська Н. М. Історія України. Рівень стандарту. 10 клас. Київ: «Навчальна книга-Богдан», 2018; Струкевич О. К. Історія України. Рівень стандарту 10 клас. Київ: Грамота, 2018; Хлібовська Г. М. Історія України. Рівень стандарту. 10 клас. Київ: Астон, 2023.
URL: <https://uahistory.co/pidruchniki/ukraine-history.php> (Дата звернення 29.03.2025)
11. Подобна Є. Дівчата зрізають коси. Книга спогадів/російсько-українська війна. Київ, 2018. 346 с.
12. Ріо-Сарсей М. Історія: написання і викладання. *Про рівність статей*. Збірник. Пер. з фр. під заг. ред. О. Хоми. Київ, Альтпрес, 2007. С. 75-90.
13. Тебо Ф. Жіноча та гендерна історія у Франції: сучасні тенденції. URL: <https://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1487-fransuaza-tebo-zhinocha-ta-genderna-istoriia-u-frantsii-kharakterystyky-ta-suchasni-tendentsii> (Дата звернення 29.03.2025)
14. Українки в історії. За заг. ред. В. Борисенко. Київ, Либідь, 2004. 328 с.

O. O. NIKOLAENKO

Doctor of History, Associate Professor, Professor of the Department of History of Ukraine

e-mail: nikolajenkoolga@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2294-4198>

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,

29 Alchevskikh str. Kharkiv

SCHOOL AND GENDER HISTORY: TOGETHER CANNOT BE APART

Research aim is to analyze the possibilities of incorporating the achievements of gender history into school courses on the history of Ukraine, which will help students to form an understanding of the gender dimension of historical processes and social reality, and provide skills of critical and systematic analysis of historical phenomena and events.

Methodology The application of general scientific principles of analysis and synthesis is combined with the methods of gender analysis, which is based on the denial of the androcentricity of scientific discourse as universal, recognizing the multiplicity and variability of the impact of historical events, phenomena and processes on men and women.

The scientific novelty of the study is to determine the impact of the scientific achievements of gender history researchers on the school history course, ways to apply the work of domestic scholars to develop students' skills of critical understanding of social processes in the past. It has been established that educational texts, although they contain coverage of certain issues of gender history, do not allow tracing the continuity and mechanisms of reproduction of gender inequality, only partially represent women's experience, and form sporadic and non-systematic knowledge of the mechanisms of social stratification and the impact of women on the development of society.

In the context of building a civil society, it is important to develop in students an awareness of equal rights and opportunities for all citizens, respect for their rights, recognition of the rule of law and gender equality through the understanding of history. The textbook, which contains such a component as the gender dimension of historical processes and phenomena, helps to critically comprehend historical processes and develops skills in analyzing the present.

Conclusions: Based on the analysis of the coverage of gender history issues in high school history textbooks, it was found that gender issues are gradually finding their place in school history. Women's experience is represented in educational texts through the inclusion of oral memories of historical events by women, and female figures are represented by biographies of famous cultural figures and widely used visual sources. Some textbooks contain excerpts from the works of scholars working in gender history, bringing in a professional perspective on certain issues, or contain certain definitions that give a theoretical character to the phenomena or processes under analysis. However, references to women are rather fragmented, and the idea of women as a separate social group is not systematic. The use of women's biographies or personal sources is often not accompanied by tasks to develop critical thinking and identify the root causes of gender inequality.

Keywords: *school history, gender history, school history textbooks, biographical history.*

References

1. Anishchuk N. V. (2023) The connection between gender history and the history of Ukraine. *Scientific notes of Vernadsky TSNU*. Series: Historical Sciences. 2023. T. 34. № 1. C. 300-304. (In Ukrainian)
2. Baidak M. (2021) War as a Challenge and an Opportunity. Ukrainian women during the First World War. Lviv, 2021. 320 p. (In Ukrainian)
3. State standard of specialized secondary education. (25.07.2024) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-п#Text> (applicatin day: 30.07.2024)
4. Women of Central and Eastern Europe in the Second World War: Gender Specificity of Experience in Times of Extreme Violence. Collection of scientific works. K, 2015. (In Ukrainian)
5. History of Ukraine. World history. 6-11 grades. Curriculum for general secondary education institutions. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>. (application day: 06.07.2023)
6. Kis O. (2017) Holodomor through the prism of women's experience of survival. *Ukrainian women in the crucible of Ukrainization*. Kharkiv, 2017. C. 156-176. (In Ukrainian)
7. Koval R. (2020) Women in the Liberation War. Stories, biographies, memoirs 1917-1930. Kyiv, 2020. 432 c. (In Ukrainian)

8. Mang F. (2007) Are history textbooks marked with gender? *On gender equality*. Collection. Translated from the French under the editorship of O. Khoma. Kyiv: Altpress, 2007. С. 350-367. (In Ukrainian)
9. How to write the history of women: a story about one of the French attempts. *On gender equality*. Collection. Translated from the French under the editorship of O. Khoma. Kyiv, Altpress, 2007. С. 60-74. (In Ukrainian)
10. Textbooks: Vlasov V.S. History of Ukraine. Standard level. Grade 11 "Lita LTD", 2019; Gisem O. V. History of Ukraine. Standard level. Grade 11 "Morning", 2019; Danilenko V. M. History of Ukraine. Standard level. 11th grade "Genesis", 2019; Mudryy MM History: Ukraine and the World. Standard level. 11th grade "Genesis", 2019; Sorochnynska N. M. History of Ukraine. Standard level. Grade 11 "Study Book-Bogdan", 2019; Strukevych O. K. History of Ukraine. Standard level 11th grade "Gramota", 2019; Khlibovska H. M. History of Ukraine. Standard level. 11th grade. Kyiv, Aston, 2024. Burneyko I. O. History of Ukraine. Standard level 10th grade. "Aston, 2018; Vlasov V.S. History of Ukraine. Standard level. Grade 10 "Lita LTD", 2018; Gisem O. V. History of Ukraine. Standard level. Grade 10 "Morning", 2018; Danilenko V. M. History of Ukraine. The level of the standard. "Genesis", 2019; Mudryi M. History: Ukraine and the World. Standard level. 10th grade. "Genesis", 2018; Pometun Electronic supplement to the textbook History of Ukraine. Standard level 10th grade UOVC "Orion", 2018; Pometun O. History of Ukraine. Level of standard 10th grade UOVC "Orion", 2018; Sorochnynska N. M. History of Ukraine. Standard level. 10th grade. "Study Book-Bogdan", 2018; Strukevych O. K. History of Ukraine. Standard level 10th grade "Gramota", 2018; Khlibovska H. M. History of Ukraine. Standard level. 10th grade. Kyiv, Aston, 2023.
11. Podobna E. (2018) Girls cut their hair. A book of memoirs / Russian-Ukrainian war. K., 2018. 346 c. (In Ukrainian)
12. Rio-Sarsei M. (2017) History: writing and teaching. *On the gender equality*. Collection. Translated from the French under the editorship of O. Khoma. Kyiv, Altpress, 2007. С. 75-90. (In Ukrainian)
13. Tebo F. Women's and Gender History in France: Current Trends. URL: <https://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1487-fransuaza-tebo-zhinocha-ta-genderna-istoriia-u-frantsii-kharakterystyky-ta-suchas%20ni-tendentsii>. (application day: 29.03.2025)
14. Ukrainian women in history. Under the general editorship of V. Borysenko. Kyiv, Lybid, 2004. 328 c. (In Ukrainian)

Текст надійшов до редакції 09.03.2025. / The text was received by the editors 09.03.2025.

Текст затверджено до друку 19.04.2025. / The text is recommended for printing 19.04.2025.